

Маријана Стамова

АЛБАНСКИОТ ПРОБЛЕМ ВО ЈУГОСЛАВИЈА ПО ТИТО (1980 – 1990)

СОДРЖИНА

ПРЕДГОВОР.....	9
Глава прва:	
ИЗОСТРУВАЊЕТО НА АЛБАНСКОТО ПРАШАЊЕ ВО ЈУГОСЛАВИЈА.....	21
1. Историските корени на албанскиот проблем.....	21
2. Албанците во федеративна Југославија (1974 – 1980).....	37
3. Демонстрациите на Косово во 1981 г.	63
4. Мерките на државно-партискиот апарат по настаните на Косово.....	86
Глава втора:	
АЛБАНСКИОТ ФАКТОР И ЈУГОСЛОВЕНСКАТА КРИЗА ВО 80-ТИТЕ ГОДИНИ.....	99
1. Ситуацијата на Косово во првата половина на 80-тите години.....	99
2. Албанците во Македонија и Црна Гора.....	117
3. Ескалацијата на албанскиот национализам.....	144
3. 1. Албанската дијаспора и политичките процеси во Југославија.....	144
3. 2. Пропагандата на Албанија.....	154
Глава трета:	
СУДИРОТ НА АЛБАНСКИОТ И СРПСКИОТ НАЦИОНАЛИЗАМ ВО ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА 80-ТИТЕ ГОДИНИ.....	161
1. Улогата на религиските, научните и културните институции во Србија.....	161
2. Дејствувањето на партиско-државните структури во Србија и Југославија.....	173
2. 1. Партискиот пресврт на VIII пленум на ЦК на Сојузот на комунистите на Србија (23-24. 09. 1987).....	174
2. 2. „Антибирокаратската револуција“ (1988-1989).....	181
2. 3. Ревизија на Уставот од 1974 и албанскиот проблем.....	193
3. Косовската криза и поларизацијата во Југославија.....	197
4. Почетокот на крајот на федеративна Југославија – крахот на СКЈ.....	230
ЗАКЛУЧОК.....	235
THE ALBANIAN PROBLEM IN YUGOSLAVIA AFTER TITO (1980-1990) (Summary).....	240
ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА.....	243

ПРЕДГОВОР

Научноистражувачкиот интерес за албанскиот проблем во Југославија по смртта на Тито е мотивиран како од бурните настани од тоа време, така и од историската дистанца, којашто веќе дава можности за пообјективна оценка.

Со ова научно истражување завршивме еден тематски, но и хронолошки заокружен период. Имено, тоа е времето меѓу двата важни историски настани: смртта на Јосип Броз Тито во 1980 г., кога се појавија сериозни знаци за дезинтеграција на југословенската федерација и XIV вонреден конгрес на Сојузот на комунистите на Југославија во почетокот на 1990 г., кога се создадоа објективни услови за фактичкиот распад на државата.

Хронолошката рамка (1980-1990) за проучување на албанскиот проблем во Југославија е оцргана од значајните настани во федерацијата. Овде ќе нагласиме дека сретнавме тешкотии за да дадеме потполно објективни оценки на процесите бидејќи албанската политичка номенклатура во Југославија, како и номенклатурата на другите народи, формално ја бранеа општојугословенската концепција, макар што го гледаа нејзиниот крај.

Некои истражувачи на проблемов предлагааат различен хронолошки опфат, којшто се разликува со една – две години од нашата посочена рамка. Некои од нив се на мислење дека донесувањето на југословенскиот устав од 1974 г. е историски врвната точка, макар што албанското прашање не го доби целосниот епилог. Со него не се остварија барањата на Албанците во Југославија. Албанците на Косово се надеваа дека ќе добијат статус на република, како и Црна Гора, којашто со помалку население доби таков статус уште од 1945 г. Таа ситуација создаде услови за понатамошен развој на национализмите, пред сè, на Албанците, па и на Србите во Југославија. Едните сметаат дека со Уставот од 1974 г. не го добија тоа што требаше, а другите дека премногу им е дадено на Албанците.

Од друга страна, секоја од републиките зеде свои позиции за албанското прашање, а како резултат на тоа се формираа две групи југословенски републики – северните Словенија и Хрватска, донекаде и Босна и Херцеговина и јужните – Македонија, Србија и Црна Гора. За разлика од словенечката и хрватската страна, кои директно не се судираа со проблемот, српската и македонската ги преживуваат сите тешкотии и последиците на проблемот.

Ова проучување има цел да се даде оценка на тој турбулентен период на распаѓањето на Југославија и особено на појавата на национализмите во федерацијата и улогата на албанскиот фактор. Но, овде треба да обележиме дека за истражувачот е доста тешко да биде објективен и да прикаже јасна слика, затоа

што постои дисбаланс меѓу официјалната партиска документација и реалноста во Југославија. Така, читајќи ги официјалните документи, не ретко, се добива поинаков впечаток од самата реалност.

Со понудениов текст правиме обид да го оцениме и тоа, како вклучувањето на интелектуалната елита во политичките процеси на Југославија во тој период, особено со Меморандумот на САНУ од 1986 г., се одразува на ситуацијата во федерацијата. Со тоа, наместо да се решаваат проблемите со Албанците во Југославија тие уште повеќе се усложнуваат.

И покрај нашите напори да се дистанцираме од тогашната комунистичка терминологија, сепак многубројните документи нè насочуваат кон нејзината употреба. Во таа смисла не може да се избегне улогата на југословенскиот теоретичар Едвард Кардељ, вториот човек по Тито во федерацијата, чии теоретски поставки времето ги отфрли, но во науката останува неговиот комунистички вокабулар. Така требаше да користиме повеќе автентични термини од тоа време како што ги користевме и трите термини за името Косово, т.е. Косово, Косово и Метохија (Космет) и Косова. За потребите на проучувањето ќе се користи терминот Косово, додека при цитирањето – оригиналот, за да не се влегува во противречност со авторовата замисла. Исто така треба да направиме разграничување и во однос на користените дефинирања на косовски Албанци, Албанци од НСР Албанија и Албанци од дијаспората.

Имавме извесни колебања и во однос на насловот на темата на овој труд. Додека во првите децении по завршувањето на Втората светска војна, може да се говори за албанско прашање во Југославија, постепено со годините тоа прашање се подигна и се претвори во реален проблем. Проблем е затоа што од една страна тој предизвикува други суштински проблеми во Југославија, а од друга, и најмногу, за време на косовските настани во 1981 г. кога се дадени и многу жртви. Тоа води до непроменливост на процесите, кога со својата агресивност албанскиот проблем е во основата на распаѓањето на Југославија. Сам по себе албанскиот проблем на Југославија, се претвора во проблем на Балканот. Најпосле една држава како Југославија се распаѓа, секако и со помош на тој проблем, а многу, меѓу кои и Косово, години подоцна, во 2008 г., се формира врз тие урнатини.

***

Периодот од последните десет години пред распадот на СФРЈ, односно албанскиот проблем во тој период, е помалку проучуван во споредба на периодот пред тоа. За тоа има повеќе причини, но според нас, најважни се две: прво кратката историска дистанца ги запира авторите позадлабочено да се зафатат со истражувањето и второ, недостапноста на голем дел од архивските извори исто така е релевантна причина. Од она што е напишано досега може да се констатира дека се правени делумни критички оценки во проучувањата на припадниците на различни школи од попознатите светски јазици (англиски, француски, германски и руски), но најмногу на југословенската и албанската, како и тие на одделните балкански држави, а во тој број и на бугарската.

Различните позиции и ставови кон темата на одделни историографии, исто така, се во зависност од целите и функциите кои тие ги исполнуваат за соодветната публика. Треба да се има предвид дека различности има и во однос на професионалната подготовка на истражувачите на проблемот меѓу историчарите, политиколозите, антрополозите, новинарите и др.

Основното место во користената литература зема историографската оценка на албанскиот проблем од тоа време на авторите од одделните југословенски републики, подоцна самостојни држави. Овде, исто така, се јавува неодминливата диференцијација и двојност на историографиите во смисла што на една страна е српската, црногорската и македонската, а на втората словенечката и хрватската.

Српската историографија, во нејзиниот поголем дел, е политички обременета, оценувајќи ги настаните на Косово исклучително како сепаратизам¹. Српските автори не ја прифаќаат загубата на Косово, па целата историографија и градена и поставена врз основа на таа функција². До голем степен црногорската

---

¹ Тие ја дефинираат како иредентизам желбата на албанското население во југословенската федерација за обединување со Албанија, а секој обид за одделување го прогласуваат за пројава на сепаратизам.

² Види *Rajović, Radošin*. Autonomija Kosova: istorijsko-pravna studija. Beograd: Ekonomika, 1985; *Spasojević, Svetislav*. Slučaj Martinović. Ljubljana-Beograd: IRO Partizanska knjiga, 1986; *Булатовић, Љилјана*. Призренски процес. Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада, 1987; Задужбине Косова. Споменици и знамења српског народа. Призрен – Београд: ЧПП Дело, Љубљана, 1987; *Mišović, Miloš*. Ko je Tražio Republiku Kosovo 1945–1985. Beograd, 1987; Косово и Метохија у српској историји. Београд: Српска књижевна задруга, 1989; *Belić, Dragan, Đuro Bilbija*. Slovenija i Srbija od Cankarjevog doma do Jugosalata i Gazimestana. Beograd: Tera, 1989; *Đaković, Spasoje*. Fadilj Hodža i Enver Hodža. Sličnosti i razlike. Beograd: Naučna knjiga, 1989; Косово: Прошлост и садашњост. Beograd: Меѓународна политика, 1989; *Perović, Mirko*. Koliko nas košta Kosovo: Kosovo 1918–1988 do danas. Beograd: Privredni pregled, 1989; *Petrović, Ruža, Marina Blagojević*. Seoba srba i crnogorca sa Kosova i iz Metohije. Rezultati ankete sprovedena 1985–1986. godine. Beograd: SANU, 1989; Србија и Албанци. Pregled politike Srbije prema Albancima od 1944. do 1989. godine. Ljubljana: Časopis za kritiko znanosti, Knijaga Treća, 1989; *Јевтић Атанасије, јеромонах*. Страдања Срба на Косову и Метохији од 1941. до 1990. Приштина: Јединство, 1990; *Milanović, Vujadin*. Univerzitet u Prištini u mreži Velikoalbanske strategije. Beograd: Književne novine, Priština: Jedinstvo, 1990; Šta se događalo na Kosovu. Beograd: Politika, 1991; *Ђукић, Славолуб*. Између славе и анатеме: политичка биографија Слободана Милошевића. Београд: „Филип Вишњић”, 1994; *Коматина, Бранко*. Југословенско-албански односи 1979–1983. Белешке и Сећавања Амбасадора. Београд: Службени лист СРЈ, 1995; *Коматина, Милорад*. Енвер Хоџа и Југословенско-албански односи. Београд: Службени лист СРЈ, 1995; *Богдановић, Димитрије*. Књига о Косову. Београд, 1995; *Dilas, Aleksa*. Raspad i nada. Eseji, članci i intervjui, 1991–1994. Beograd: Princip, 1995; *Marović, Miodrag*. Albanija i Albanci: Balkanski Džoker. Istorijaska hronika nastajanja i razvoja Albanskog Pitanje. Bar, 1995; *Mihajlović, Kosta, Vasilije Krestić*. Memorandum SANU: Odgovori na kritike. Beograd: SANU, 1995; *Lopušina, Marko*. Ubij bližnjeg svog. Jugoslovenska tajna policija 1945/1995. Beograd: TV Novosti, 1996; *Petrović, Momčilo*. Pitaо sam Albance šta žele, a oni su rekli: Republiku... ako može. Beograd: Radio B92, 1996; Srpska strana rata. Trauma i katarza u istorijskom pamćenju (priр. Nebojša Popov). Beograd: Republika, 1996; *Vučković, Milan, Goran Nikolić*. Stanovništvo Kosova u Razdoblju od 1918 do 1991 godine (Sa osvrtom na prethodni istorijski period). München: Slavica Verlag, Dr. Anton Kovač, 1996; Косово и Метохија. Изазови и одговори. Зборник радова са округлог стола Геополитичка судбина Косово и Метохије. Београд: Институт за геополитичке студије, 1997; *Батаковић, Душан*. Косово и Метохија. Историја

историографија ја следи основната насока на српската и многу од тезите за албанскиот проблем во Југославија³. Треба да се има предвид дека особено по распаѓот на Југославија и во Србија се појавија организации како Хелсиншкиот комитет за човекови права и Форумот за меѓуетнички односи, кога некои негови членови и проучувачи на проблемот искажуваат поинакви стојалишта од официјалната српска историографија и објавуваат колективни изданија со учество и на албански автори⁴.

Од своја страна, македонската историографија, што се однесува до албанскиот проблем во Југославија, и поконкретно во Македонија, застапува слични ставови со српската и црногорската историографија⁵.

и идеологија. Београд, 1998 (Друго допуњено издање, 2007); *Игић, Живорад*. Косово и Метохија (1981–1991). Увод у Југословенско кризу. Дневник (Књига I). Приштина: Јединство, Подгорица: Октоих, 1996; Југословенска држава 1918–1998. Београд: ИСИ, 1999; *Jović, Borisav*. Књига о Милошевићу. Београд: ИКР “Nikola Pašić”, 2001; Косово и Метохија у великоалбанским плановима 1878–2000 (ред. Поповић, Н.). Београд: ИСИ, 2001; *Vučetić, Radina, Mimica, Aljoša*. Vreme kada je narod govorio: rubrika “Odjeci i reagovanja” u listu Politika: (juli 1988–mart 1991). Београд, 2001; *Jović, Dejan*. Jugoslavija – država koja je odumrla. Београд: Samizdat B92, 2003; *Брусин, Милојко*. Расправа о Косову. Зашто губимо Косово? Нови Сад, 2004; *Николић, Коста*. „Нико не сме да вас бије”. Слободан Милошевић у Косову Пољу 24–25. април 1987. Историја и мит. Београд, 2006; *Gaćeša, Ljubica*. Stanovništvo Srbije i Crne Gore u 20. veku. Београд: Zavod za statistiku Srbije i Crne Gore, 2006; *Ljepojevic, Sinisa*. Kosovo and Metohija. Reality, economy and prejudices. Belgrade: TANJUG, 2006; *Vukšić, Dragan*. JNA i raspad SFR Jugoslavije: od čuvara do grobara svoje države. Stara Pazova: Tekomgraf, 2006; Косово и Метохија. Прошлост, Садашњост, Будућност. Зборник радова с меѓународног научног скупа одржаног у Београду 16–18. марта 2006. године. Београд: САНУ, 2007; VIII седница СК СК Србије: нulta таčka “narodnog pokreta”. Београд: Službeni glasnik, 2007; *Поповић, Ненад*. Отворено о економији Косова и Метохије. Београд: АБС фонд, 2008; Slobodan Milošević: Put ka vlasti. Osmá седница СК SKS: Uzroci, Tok i Posledice Srbija 20 godina kasnije 1987–2007. Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa održanog u Beogradu 21. i 22. septembra 2007. Београд – Stirling: ISI, 2008; *Поповић, Ненад*. Отворено о економији Косова и Метохије. Београд: АБС фонд, 2008; *Lekić, Bojana, Zoran Pavić, Slaviša Lekić, Imre Sabo (prir.)*. “Antibirokratska revolucija”: (1987–1989). (Projekat Kako se događao narod; 1). Београд: Službeni glasnik, Statusteam, 2009; Slobodni i suvereni: umetnost, teorija i politika. Књига есеја и интервјуа о Косову и Србији. Нови Сад: Cenzure, 2013 и др.

³ Види истражувањата на црногорските автори: *Strugar, Vlado*. Velika buna Crne Gore 1988–1989. Београд: Književne novine, 1990; *Vojičić, Branko, Veseljko Koprivica*. Prevrat’89. Podgorica: Liberalni savez Crne Gore, 1994; *Борозан, Ђорђе*. Велика Албанија. Поријекло – идеје – пракса. Београд, 1995; *Андријашевић, Џивко, Ђербо Rastoder*. Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003. Podgorica: Centar za iseljenike Crne Gore, 2006; *Bakić, Radovan, Dragica Mijanović*. Stanovništvo Crne Gore u drugoj polovini XX vijeka. Nikšić, 2008; *Bošković, Vladimir, Neđelka Sindik*. Obrazovanje majina u Crnoj Gori. Podgorica: Libertask, 2009, и др.

⁴ Види *Janjić, Dušan, Shelzen Maliqi*. Conflict or Dialogue. Subotica: Open University, 1994; *Cani, Bahri, Cvijetin Milivojević*. Kosmet ili Kosova. Београд: NEA, 1996; Srpsko-albanski Dijalog (Ulcinj, 23–25. jun 1997). Београд: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, 1997; *Dorđević, Svetlana*. Svedočanstvo o Kosovu. Београд: Fond za humanitarno pravo, Edicija: Dokumenta, 2003; *Đukić, Ilija*. Kosovo: Realnost i Mit. Београд: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Svedočanstva, 2003; *Janjić, D.* Kosovo između konflikta i dijaloga. Etnički konflikt i kriza identiteta: Slučaj Srpsko-Albanskih odnosa. Београд: Forum za etničke odnose, 2003; *Musliu, Fahri, Dragan Banjac*. Rasplitanje kosovskog čvora: pogled sa obe strane. Београд: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, 2005 и др.

⁵ Види *Лиманоски, Нујазу*. Исламизацијата и етничките промени во Македонија. Скопје, 1993; *Батковски, Томе*. Великоалбанската игра во Македонија (Илегални здруженија – воору-

Меѓутоа, не е такво прашањето со словенечката и хрватската историографија, чии позиции во голем дел ги поддржуваат, се совпаѓаат или се слични на западната историографија. Словенечките и хрватските проучувачи ја акцентираат ситуацијата во своите републики и на проблемите пред кои тие биле исправени, раководени од стремежите кон политички плурализам и пазарна економија, особено видливи во текот на 80-тите години, но и во нивните односи и политиката на албанските барања во Југословенската федерација⁶.

За тие прашања, освен многубројните проучувања на југословенската историографија, има објавено низа трудови како на советски, подоцна руски, така и на западни автори кои стојат на дијаметрално спротивни позиции. Руската историографија, природно, и во историски план поради заедничката православна вера, цврсто стои на страната на Србите и нивните позиции за албанскиот проблем во Југославија. Истражувачкиот интерес на рускојазичната школа во последниве години, освен со албанскиот проблем на Косово и на Балканот, најмногу е поврзана со историјата на кризата во Југославија во крајот на 80-тите и почетокот на 90-тите години, со етнополитичките конфликти во југословенската федерација кои доведоа до нејзиното распаѓање⁷.

Од друга страна, западната историографија, донекаде како спротивставување на СССР и Русија и во одбрана и поддршка на демократските вредности како противтежа на тоталитарните принципи на управување, ги покажуваат своите симпатии кон Албанците и нивните барања за поголеми права и слободи во рамките на југословенската федерација, но и за нивното отцепување и создавање на своја држава или евентуално за нивното присоединување кон „државата-мајка“ Албанија. Во годините по распадот на Југославија многубројни се проучувањата на англиско-јазичните автори, кои напоредно со прегледот на вкупната ситуација и на процесите во федерацијата од крајот на Втората светска војна до

жени одметнички групи, илегални организации и илегални групи, создадени од позициите на албанскиот национализам во Македонија во периодот 1945–1987 година). Скопје, 1994; *Ортаковски, Владимир*. Меѓународната положба на малцинствата. Скопје: Мисла, 1996; *Ташева, Марија*. Етничките групи во Македонија. Историски контекст. Скопје: Филозофски факултет, 1997; *Киселиновски, Стојан*. Етничките промени во Македонија (1913–1995). Скопје, 2000; *Ачкоска, Виолета*. Македонија во Југословенската федерација 29.11.1943–8.09.1991. Скопје, 2001; *Тодоровски, Глигор*. Демографските процеси и промени во Македонија од почетокот на Првата балканска војна до осамостојувањето на Македонија (Со посебен осврт врз исламизираниите Македонци). Скопје: ИНИ, 2001; *Велјановски, Новица*. Македонија 1945–1991. Државност и независност. Скопје, 2002 и др.

⁶ Види *Bilandžić, Dušan*. Jugoslavija poslije Tita (1980–1985). Zagreb: Globus, 1986; *Horvat, Branko*. Kosovsko pitanje. Globus: Zagreb, 1988, 189 str. (2. dopunjeno izd., 1989, 329 str.); *Goldstein, Ivo*. Croatia: A History. London: Hurst & Co., 1999; *Repe, Božo*. Rdeča Slovenija: tokovi in obrazi iz obdobja socializma. Ljubljana: Sophia, 2003; *Radelić, Zdenko*. Hrvatska u Jugoslaviji 1945–1991. Od zajedništva do razlaza. Zagreb: Školska knjiga, 2006 и др.

⁷ Види *Этнополитические конфликты в Югославии и страны Юго-Восточной Европы*. Москва, 1999; *Косово. Международные аспекты кризиса* (ред. Д. Тренина и Е. Степановой). Москва, 1999; *Гуськова, Елена (ред.)*. Албанский фактор кризиса на Балканах: сборник научных трудов. Москва, 2003 и др.

почетоког на 90-тите години и крвавиот крај⁸ го поставуваат главниот акцент на албанскиот проблем на Косово и одделните републики како Македонија, во коишто живее поголем дел од припадниците на албанскиот етнос во југословенската федерација⁹.

---

⁸ Види *Cohen, Lenard J.* The socialist pyramid: elites and power in Yugoslavia. London: Tri-Service Press, 1989; *Ramet Sabrina P.* Nationalism and Federalism in Yugoslavia (1962–1991). Bloomington, 1991; *Glenny, Misha.* The Fall of Yugoslavia: The Third Balkan War. Penguin Books, 1992; *Cohen, L. J.* Broken Bonds: Yugoslavia's disintegration and Balkan politics in transition. Boulder [etc.]: Westview Press, 1993; *Magas, Branka.* The Destruction of Yugoslavia: tracking the break-up 1989–1992. London: Verso, 1993; *Poulton, Hugh.* The Balkans: Minorities and States in Conflict. London: Minority Rights Publications, 1993; *Bennett, Christopher.* Yugoslavia's Bloody Collapse. Causes, Course and Consequences. New York: New York University Press, 1995; *Silber, Laura, Allan Little.* Yugoslavia. The Death of a nation. New York: Penguin Books, 1995; *Woodward, Susan. L.* Socialist unemployment: the political economy of Yugoslavia, 1945–1990. Princeton: Princeton University Press, 1995; *Denitch, Bogdan Denis.* Ethnic Nationalism: The Tragic Death of Yugoslavia. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996; *Yugoslavia and After. A study in Fragmentation, Despair and Rebirth* (ed. David Dyker and Ivan Vejvoda). London and New York: Routledge Taylor&Francis Group, 1996; *Zimmermann, Warren.* Origins of a Catastrophe: Yugoslavia and Its Destroyers – America's last ambassador tells what happened and why. New York: Times Book, 1996; *Irvine, Jill.* State Society Relations in Yugoslavia: 1945–1992. London: Macmillan Press, 1997; *Judah, Tim.* The Serbs: history, myth and the destruction of Yugoslavia. London: Yale University Press, 1997; *Thomas, Robert.* Serbia under Milošević: Politics in the 1990s. London: Hurst & Co., 2000; *Tanner, Marcus.* Croatia: a nation forged in war. London: Yale University Press, 2001; *Dragovic-Soso, Jasna.* Saviours of the Nation: Serbia's intellectual Opposition and the Revival of Nationalism. Montreal: McGill-Queens University Press, 2002; *Ramet, Sabrina P.* Balkan Babel. The Disintegration of Yugoslavia from the Death of Tito to the Fall of Milošević. Westview Press, 2002; *Finlan, Alastair.* The Collapse of Yugoslavia 1991–1999 (Essential Histories). Oxford: UK, Osprey Publishing, 2004; *Ramet, Sabrina P., Vjerman Pavlaković (ed.).* Serbia since 1989. Politics and Society under Milošević and after. Washington: University of Washington Press, 2005; *Ramet, Sabrina P.* The Three Yugoslavias. State-Building and Legitimation, 1918–2005. Washington, D.C.: Woodrow Wilson Center Press, 2006; *Media Discourse and the Yugoslav Conflicts. Representation of Self and Other* (ed. Pål Kolstø). Farnham, Burlington: Ashgate, 2009; *Debating the End of Yugoslavia* (ed. by Florian Bieber, Armina Galijaš and Rory Archer). Ashgate: Farnham, Surrey, 2014 и др.

⁹ Види *Artisien, Patrick, R.* A Note on Kosovo and the Future of Yugoslav-Albanian Relations: A Balkan Perspective. – Soviet Studies, vol. XXXVI, N 2, April 1984, 267–276; *Danforth, Loring M.* The Macedonian conflict: Ethnic Nationalism in a Transnational World. Princeton: NJ, Princeton University Press, 1995; *Kostovicova, Denisa.* Parallel Worlds: Response of Kosovo Albanians to Loss of Autonomy in Serbia, 1989–1996. Cambridge: Wolfson College, University of Cambridge, 1996; *Vickers, Miranda.* Between Serb and Albanian. A History of Kosovo. New York: Columbia University Press, 1998; *Mertus, Julie A.* Kosovo. How Myths and Truths Started a War. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1999; *Prifti, Peter R.* Confrontation in Kosova. The Albanian-Serb Struggle, 1969–1999. Boulder: East European Monographs, 1999; *Clark, Howard.* Civil Resistance in Kosovo. London: Pluto Press, 2000; *Duijzings, Ger.* Religion and the politics of identity in Kosovo. London: Hurst & Co., 2000; *Малкълм, Ноел.* Кратка историја на Косово. С., 2001; *Krieger, Heike.* The Kosovo Conflict and International Law. An Analytical Documentation 1974–1999. Cambridge: Cambridge University Press, 2001; *War over Kosovo. Politics and Strategy in a Global Age* (ed. by Andrew J. Bacevich and Eliot A. Cohen). New York: Columbia University Press, 2001; *Schwandner-Sievers, Stephanie, Bernd J. Fischer (eds).* Albanian Identities: Myth and History. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 2002; *Kola, Paulin.* The Myth of Greater Albania. New York: New York University Press, 2003; *Kola, P.* The Search for Greater Albania. London: Hurst & Co., 2003; *Understanding the War in Kosovo* (eds. Florian Bieber, Židas Daskalovski). London: Frank Cass, 2003; *Phillips, John.* Macedonia. Warlords&Rebels in the Balkans.

Меѓутоа, оние западни истражувачи кои не се од југословенско потекло немале можност да работат во архивите на републиките и на Југославија за да можат да ја постават реалната слика за Косово.

Треба исто така да се нагласи дека проучувањата на албанските автори од Албанија и соседните држави, како и од албанската дијаспора, во голем дел покажуваат пристрасност кон темата на нивните научни проучувања и ги оправдуваат албанските барања и претензии¹⁰.

Најпосле, но не по важност, одвојуваме внимание на бугарските проучувања на оваа проблематика. Освен општите трудови за проблемите на Балканот, и конкретно на државите во нивниот западен дел¹¹, од почетокот 90-тите години и

London and New York: I. B. Tauris, 2004; *Kostovicova, D.* Kosovo. The Politics of Identity and Space. London and New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2005; Kosovo Between War and Peace. Nationalism, Peace building and International Trusteeship (ed. by Tonny Brews Knudsen and Carsten Bagge Laustsen). London and New York: Routledge Taylor&Francis Group, 2006; *Judah, Tim.* Kosovo. What Everyonce Needs to Know. Oxford: Oxford University Press, 2008; *Ker-Lindsay, James.* Kosovo. The Path to Contested Statehood in the Balkans. London and New York: I. B. Tauris, 2009.

¹⁰ Види *Pollo, Stefanaq, Arben Puto.* The History of Albania. From its origins to the present day. London: Rourtledge & Kegan Paul, 1981; Џ’тонѐ dhe ѓ’кѐrkojnѐ kosovarѐ (Pѐrmbledhje studimesh, artikujsh, intervistash dhe komentesh). Tiranѐ: Shtѐpia Botuese “8 Nѐntori”, Vѐllim I, 1989, Vѐllim II, 1990; *Biberaj, E.* Albania. A Socialist Maverick. Boulder, San Francisco, Oxford, 1990; E vѐrteta mbi Kosovѐn dhe shqiptarѐt nѐ Jugosllavi (Akademia e shkencave e RPS tѐ Shqipѐrisѐ, Instituti i Historisѐ). Tiranѐ: Shtypshkronja “8 Nѐntori”, 1990; What the Kosovars say and demand (Collection of studies, articles, interviews and commentaries). Tirana: 8 Nehtori Publishing house, 1990; Truth on Kosova. Tirana: Encyclopedia Publishing House, 1993; *Kodra, Masar.* Shqiptaret e Maqedonise. Shkup, 1994; *Qosja, Rexhep.* Чѐshtja shqiptare. Historia dhe Politika. Prishtinѐ, 1994; *Draga, Nail.* Albanci u Crnoj Gori. Ulcinj, 1995; Чѐshtja e Kosovѐs – Njѐ problem historic dhe actual (Simpozium i mbajtur nѐ Tiranѐ mѐ 15–16 prill 1993). Tiranѐ: Botuar, 1996; *Academy of Sciences of Albania.* Platform for the Solution of the National Albanian Question. Tirana: Shkenca, 1998; *Maliqi, Shkѐlzen.* Kosova: separate worlds, reflections and Analyses 1989–1998. Prishtina: MM, 1998; *Sinani, Shaban.* Kosova nѐ gjeopolitikѐ (Studime, analizѐ politike, publicistikѐ, shkrime pѐr ngjarjet nѐ Kosovѐ prej fillimit tѐ vitit 1998, me njѐ vѐshtrim retrospektiv (1981) dhe njѐ tjetѐr perspektiv). Tiranѐ: Botimet Dritѐro, 1998; *Lalaj, Ana.* Kosova – Rruga e Gjatѐ Drejt Vetѐvendosjes (1948–1981). Tiranѐ, 2000; *Keçmezi-Basha. Sabile.* Organizatat dhe grupet ilegale nѐ Kosovѐ 1981–1989 (sipas aktgjykimeve tѐ gjykatave ish-jugosllave). Prishtinѐ: Instituti I Historisѐ, 2003; *Verli, Marenglen.* Kosova nѐ fokusin e histories. Studime, analiza, dokumente dhe 231 ilustrime. Vellimi i Dytѐ. Tiranѐ: Botimpex, 2003; *Gllareva, Fitim.* Diplomacia amerikane nѐ konfliktin e Kosovѐs 1989–1999. Prishtinѐ: Rlta BS&Artini, 2004; *Çeku Ethem.* Struktura politike e ilegales sѐ Kosovѐs. Tiranѐ, 2006; *Hajrizi, Mehmet.* Histori e njѐ organizate politike dhe demonstratat e vitit 1981. Tiranѐ, 2008; *Rexha, Sabri.* Raportet Shqiptaro-Serbe nѐ Kosovѐ (Zhvillimi historik dhe perspektiva). Prishtinѐ: Instituti Albanologjik, 2011; *Islami, Hivzi.* Aspekti etnik i migrameve. Shqiptarѐt nѐ rrjedhat e shpѐrnguljeve tѐ dhunshme. Prishtinѐ: Akad. E Shkencave dhe e Arteve e Kosovѐs, 2012; *Keçmezi-Basha. S.* Programet politike tѐ Lѐvizjes Kombѐtare Shqiptare (1878–1990). Prishtinѐ: Instituti I Historisѐ, 2013 и др.

¹¹ Види *Енчев, Велизар.* Югославия 1988. С., 1989; Югокризата (ред. Б. Пангелов). С.: Иван Вазов, 1991; Национални проблеми на Балканите: история и съвременност (ред. Кр. Манчев, Ж. Григорова, Б. Бобев). С.: АРГЕС, 1992; *Никова, Екатерина.* Балканите и Европейската общност. С., 1992; *Бобев, Боби, Тома Каџори.* Близката и непозната Албаниа. С.: Отворено общество, 1998; *Хинкова, Соня.* Югославският случай. Етнически конфликти в Югоизточна Европа. С., 1998; *Лалков, Милчо.* Югославия (1918–1992). Драматичният път на една државна идея. С., 1999; *Бояджиева, Надя.* САЩ и конфликтът в Босна и Херцеговина 1989–1995. С.: ИК Даниела Убенова, 2000; Етномалцинствени проблеми в Югоизточна Европа през 90-тите

со порастот на напнатоста на Косово и во Македонија, посебно внимание се одделува на албанското прашање и неговите аспекти¹².

***

Истражувањето на „Албанскиот проблем во Југославија по Тито (1980 – 1990)“ најмногу се заснова на изворите, сметајќи ги тука и архивските материјали, објавените документи во одделните зборници, мемоарите и периодичните изданија како весници и списанија, како и информациите на одделни информативни агенции. Автентичните документи што ги користевме, произлегуваат главно од учесниците во настаните.

Независно што за некои настани, особено за оние од 1981 г., дел од партиските документи се објавени во централниот печат, случаите на непотполна информација или некаква манипулација ги решававме со користење на изворната база.

Темата ја работевме главно врз основа на архивски извори, досега необјавени документи од архивите на републиките на поранешна Југославија кои ја содржат оценката за времето и анализата на проблемот. Но, од друга страна, како што спомнавме понапред, архивите за тој историски период во голем степен се затворени или пак нивото користење е ограничено. Во оваа смисла треба да се има предвид дека во одделните поранешни југословенски републики достапот и можноста за користење на архивската документација се различни. Додека српските¹³ и хрватските архивски фондови¹⁴ имаат триесетгодишно ембарго, т.е. не ни беа достапни за користење по средината на 80-тите години,

---

години на XX век и евроатлантиската интеграција на Бугарија (ред. А. Първанов). С.: Албатрос, 2001; *Енчев, В.* Југославија – последната балканска империја. С., 2005; *Митев, Петър-Емил, Антонина Желязкова, Горан Стойковски.* Македонија на крстопът. С., 2008; *Банчев, Бисер.* Бугарија и југославската криза (1989–1995). С., 2009; *Манчев, Кръстьо.* Кървавият край на Југославија. С.: Парадигма, 2009; *Баев, Йордан.* Системата за европската сигурност и Балканите в годините на Студената война. С.: Дамян Яков, 2010; *Димитров, Ангел.* Раждането на една нова држава. Република Македонија между југославизма и национализма. С.: АИ Проф. Марин Дринов, 2011, и др.

¹² *Желязкова, Антонина (съст.).* Албанија и албанските идентичности. Изследвания. С.: ИМИР, 2000; *Същата.* Албанският национален въпрос и Балканите. Теренни проучвания. С., 2001; *Стамова, Маријана.* Албанският въпрос на Балканите (1945–1981). Велико Търново: Фабер, 2005; *Карастоянов, Стефан.* Косово. Геополитически анализ. С.: Св. Кл. Охридски, 2007; *Първанов, А.* Косовският възел на Балканите: Възникване, развитие, решения. С.: Военно издателство, 2011; *Симеонов, Калоян.* Косово. Поглед към бъдещето. С.: Минерва, 2012; *Стамова, М.* Албанският фактор в Социалистическа република Македонија (1945–1981). Кюстендил-Габрово, 2012; *Панчев, Антон.* Албанският фактор в контекста на проблемите на сигурноста на Балканите (докторска дисертација). С., 2013; *Stamova, M.* Faktori Shqiptar në Republikën Socialiste të Maqedonisë (1945–1981). Sofia, 2014, и др.

¹³ Архивот на Југославија и Дипломатски архив на Министерството за надворешни работи, како и Архивот на Јосип Броз Тито, кој во 2009 година је пренесен од Музејот на Југославија (Музеј „25 мај“) во Архивот на Југославија, фондови 836 (Канцеларија на Маршалот на Југославија, 1945–1953), 837 (Кабинет на претседателот, 1953–1980) и 838 (Личен фонд на Ј. Б. Тито).

¹⁴ Хрватски државен архив, фонд Служба за државна безбедност при Републичкиот секретаријат за внатрешни работи.

во Архивот на Словенија, во Државниот архив на Република Македонија и Државниот архив на Црна Гора¹⁵ тој период е пократок и се користени материјалите согласно одредбата, а кои се однесуваат на настаните речиси до крајот на 80-тите и почетокот на 90-тите години.

Користените извори од наша страна потекнуваат од словенечките и македонските архиви, а донекаде и од српските, кое се однесува на времето до средината на 80-тите години. Искористени се второстепени извори – хрватски и црногорски.

Многу важно место во изворната база има Архивот на Словенија, каде што, освен документите на месните партиски раководители и организации, се наоѓа голема количина на југословенски државни документи и во нив и од високото државно раководство во Белград од тоа време, т.е. основната документација за тој турбулентен период. Таму како мошне важен фонд поврзан со дејноста сојузниот министер за внатрешни работи од 1982 до 1984 г. Стане Доланц. Словенечкиот политичар е меѓу најблиските соработници на Тито и еден од највлијателните раководители во југословенската политика во 70-тите и 80-тите години. Интересна е улогата којашто тој се обидува да ја игра како наследник на југословенскиот лидер и да влијае на процесите југословенската федерација.

Како сериозен проблем, меѓутоа, се покажа достапот на архивските материјали во Република Албанија и најмногу за 80-тите години, кој е периодот на проучуваната тема. Бидејќи на голем дел од архивските извори кои се однесуваат на периодот на проучувањето, т.е. 70-тите и 80-тите, не им е симната тајноста и нема пристап до нив, тие не се користени во овој труд. Наместо нив се користени некои зборници со документи и истражувањата на одделни автори од Албанија и албанската дијаспора.

Во проучувањето место наоѓаат документи од Министерството за надворешни работи на Република Чешка¹⁶. Откако уште во 1961 г. Албанија ги прекина врските и контактите со СССР, ЧССР повеќе години игра улога на посредник меѓу Москва и Тирана. Во врска со тоа важно место заземаат информациите и анализите на чехословачките дипломати во Тирана за меѓусебните односи и проблемите меѓу двете соседни држави Албанија и Југославија.

За целта на ова проучување користевме документи и од Претседателскиот архив на Џорџ Буш во Колеџот Стејшен во Тексас, САД¹⁷. Почетокот на претседа-

---

¹⁵ ЦК на СК на Словенија, ф. 1519 (Стане Доланц) и ф. 1931 (Сојузен секретаријат за внатрешни работи). Од Државниот архив на Република Македонија тоа се ф. 427 (Документација на ЦК на СК на Македонија), ф. 158 (Извршен совет на Собранието на СР Македонија) и фонд 159 (Извршен совет/влада на СР Македонија), како и фондот на Републичкиот комитет за односи со странство во Државниот архив на Црна Гора.

¹⁶ AMZV ČR, f. 2. TO-T 1980-1989, Albania (Archív Ministerstva zahraničních věcí České republiky).

¹⁷ George Bush Presidential Archive – George H.W.Bush Presidential Records, G S OF 68, Legislative Affairs, White House Office.

телскиот мандат на 41-иот претседател на САД Џорџ Буш¹⁸ напоредно со многу други проблеми на меѓународен план е поврзано и со процесите на распаѓањето на Југославија. В тој однос интерес претставуваа некои документи, поврзани со писма и молби на некои сенатори до американскиот претседател за запирање на економската помош за Југославија, така и за сите политички меѓусебни односи со југословенската држава најмногу како резултат на кршењето на човековите права со акцент на Косово во крајот на 80-тите и почетокот на 90-тите години.

Користевме необјавени документи и од бугарските архиви¹⁹. Бугарија, како соседна држава, последните години пред распадот на Југославија покажува засилен интерес за нејзините одделни републики, како и за безбедноста на Балканот како целина.

Со извесна доза на критичност треба да се обрне внимание и на публикуваните зборници од документи за проблемот што е проучуван од страна на српската, југословенската или од албанската страна, како и од руската и западната страна, имајќи предвид дека изборот на документите и тенденциозното насочување во саканата насока за ослободување од вината или обвинувањето на спротивната страна²⁰.

---

¹⁸ Џорџ Херберт Локер Буш (12.06.1924 – 30.11.2018) бил член на Републиканската партија. За времето на претседателот Роналд Реган бил потпретседател на САД (1981 – 1989). Претседател на САД (1989 – 1993).

¹⁹ Централен државен архив и Дипломатски архив на МНР на Република Бугарија, како и Архивот на Комисијата за соработници на бугарските тајни служби (Архив на Комисијата за разкривање на документите и за објавување на припадност на бугарски граѓани към Државна сигурност и разузнавателните служби на Бугарската народна армија, се цитира скратено: АКРДОПБГДСРСБНА).

²⁰ Види ги српските зборници на документи: *Kosovo and Metohija – an Integral Part of the Republic of Serbia and FR of Yugoslavia: documents and facts*. Belgrade: Review of International Affairs, 1995; *Kosovo: pravo i politika. Kosovu u normativnim aktima pre i posle 1974. godine*. Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, 1998; *Dokumenta CIA o Jugoslaviji 1948–1983* (priredio Momčilo Pavlović). Beograd: Edicija Studije Bezbednosti, Knjiga 4, 2009 и др. Во Македонија е издаден сборникот: *Тинтовски, Стефан, Никола Тодоровски, Момир Стојковиќ*. Југославија и соседите: односите на Југославија со Албанија, Бугарија и Грција в конгресните материали на КПЈ–СКЈ и КПМ–СКМ (1948–1982). Скопје, 1986, како и зборникот документи за Албанците во републиката: *Милосавлевски, Славко, Мирче Томовски*. Албанците во Република Македонија 1945–1995. Легислатива, политичка документација, статистика. Скопје: НИП Студентски збор, 1997. Од албанска страна такви се: *A propos des événements de Kosove (Articles du “Zëri I popullit” et d’autres organes de presse)*. Tirana: Editions “8 Nëntori”, 1981; *Dokumente Diplomatie të Qeversisë Shqiptare për Demonstratat e Vitit 1981 në Kosovë* (Hulumtoi dhe përgatiti për shtyp Dr. Sabit Sylla). Prishtinë: Shoqata e të burgosurve politik e Kosovës, 2012 и др. Види ги исто руските зборници: *Гуськова Е. Ю.* Албанский фактор в развитии кризиса на территории бывшей Югославии. Документы. Т. 1–3. (1878 – 2005 гг.). Москва: Индрик, 2006–2008 гг. и др., како и зборниците за таа проблематика објавени на Запад: *Weller, Marc (ed.) The Crisis in Kosovo: 1989 – 1999: From Dissolution of Yugoslavia to Rambouillet and the Outbreak of Hostilities*. Cambridge, U.K.: Document&Analysis Publishing Ltd., 1999; *The Kosovo Conflict. A Diplomatic History Through Documents* (Ed. Philip E. Auerswald, David P. Auerswald). Kluwer Law International, Cambridge/The Hague, 2000, и др.

Во последниве години, па и во сегашноста, во повеќето југословенски републики, се објавени многу мемоари на разни партиски или воени раководители и на други интелектуалци од тоа време, директни сведоци и учесници во настаните, коишто имаат за цел, донекаде, да ги оправдаат своите позиции и политики од 80-тите години, што се однесуваат на албанскиот проблем во федерацијата како целина. Така, на пример, во Република Србија се појавија спомените на српските политичари Борисав Јовиќ, Душан Чкребиќ, Драгослав-Дража Марковиќ, Иван Стамболиќ, Драгиша Павловиќ, на писателот и политичар Добрица Ќосиќ, на воените раководители Вељко Кадиевиќ и Бранко Мамула, на некои покраински раководители, како Бошко Куниќ, тесно поврзан со „антибирокуратската револуција“ во Војводина и Марко Орландиќ и Владимир Кековиќ во Црна Гора²¹.

Интерес претставува и гледната точка на некои раководители и политичари од другите поранешни југословенски републики, како на пример тие во спомените на Киро Глигоров и Стојан Андов во Македонија²², на Стипе Шувар и Душан Драгосавац во Хрватска²³, на Стане Кавчич и Милан Кучан во Словенија²⁴ и на Раиф Диздаревиќ во Босна и Херцеговина²⁵. Важен извор кој го презентира албанскиот поглед на настаните од крајот на 80-тите години на Косово се мемоарите на партиските раководители од автономната покраина Фадил Хоџа и Азем Власи, како и биографијата на Адем Демаќи²⁶.

---

²¹ *Pavlović, Dragiša*. Pitanjem na odgovore. Beograd: BIGZ, 1986; *Pavlović, Dr. Olako* obećana brzina. Zagreb: Globus, 1988; *Stamboilić, Ivan*. Rasprave o SR Srbiji: 1979–1987. Zagreb: Globus, 1988; *Joviћ, Борисав*. Датум за историју: 28. март 1989. Београд: Београдски издавачко-графички завод, 1989; *Кадиевић, Вељко*. Моје виђење распада: војска без државе. Београд: Политика, 1993; *Joviћ, Б*. Последњи дани СФРЈ: изводи из дневника [15.V.1989-8.VII.1992.]. Београд: Политика, 1995; *Stambolić, I*. Put u bespuće: odgovori Ivana Stambolića na pitanja Slobodana Inića. Beograd: Radio B92, 1995; *Orlandić, Marko*. U Vrtlogu. Podgorica: Montenegropublic, 1997; *Mamula, Branko*. Slučaj Jugoslavije. Podgorica: CID, 2000; *Keković, Vladimir*. Vrijeme meteža (1988–1989). Podgorica: KPZ Podgorica, 2003; *Чкребић, Душан*. Између памћења и заборав: мемоарски и политички есеји. Нови Сад: Прометеј, 2007; *Krunić, Boško*. Decenija zamora i raskola. Novi Sad: Prometej, 2009; *Keković, V*. Grke godine – crnogorska izdanja. Podgorica: Crnogorska izdanja, 2010; *Marković, Dragoslav Draža*. Sećanje i komentari: dnevničke beleške Dragoslava-Draže Markovića. Beograd: Službeni glasnik, 2010; *Ќосић, Добрица*. Косово 1966–2013. Београд: Вукотић медиа, 2013.

²² *Глигоров, Киро*. Виорни времиња. Република Македонија – реалност на Балканот. Скопје: Култура, 2004; *Андов, Стојан*. Јосип Броз Тито и распаѓањето на Југославија. Скопје: Матица македонска, 2014; *Ѕицијат*. Драматичната 1991 година. Политички студии и сеќавања. Скопје: Матица македонска, 2015.

²³ *Dragosavac, Dušan*. Zbivanja i svjedočenja. Zagreb: Globus, 1988; *Šuvar, Stipe*. Nezavršeni mandat. Zagreb: Globus, 1989, I tom – 406 str.; II tom – 484 str.

²⁴ *Kavčič, Stane*. Dnevnik in spomini 1972 – 1987 (ur. Janez Janša in Igor Bavčar). Ljubljana, 1988, и Milan Kučan, prvi predsednik (ur. Božo Repe). Ljubljana: Modrijan založba, 2015.

²⁵ *Dizdarević, Raif*. Od smrti Tita do smrti Jugoslavije: svjedočenja. Sarajevo: OKO, 1999.

²⁶ *Hodža, Fadil*. Kad proleće kasni: Iz partizanske beležnice (prevod sa alb. Kur pranvera vonohet). Beograd: Četvrti jul, 1979, 237 s.; *Hoxha, F*. Jemi në shtëpinë tone. Prishtinë: Rilindja, 1986; *Vllasi, Azem*. Majstori mraka: zatvorski zapisi. Zagreb: Globus, 1990; *Gashi, Shkëlzen*. Adem Demaçi. Biografi. (E Paautorizuar). Prishtinë: Shtëpia botuese “Rrokullia”, 2010.

Извор за проучување на проблемот, а со оглед на достапноста во архивската документација, се периодичните изданија. Користени се главно статиите во весниците и списанијата од споменуваниот период во Југославија, кои ја прикажувале ситуацијата во СФР Југославија како целина или во одделни нејзини републики и покраини, во случајов пак во Македонија и на Косово²⁷, како и во некои изданија на англиски јазик²⁸.

***

Со ова научно проучување веруваме дека даваме прилог кон досегашните научни проучувања на албанскиот проблем во Југославија по смртта на Тито и за процесите на дезинтеграција и распаѓањето на многунационалната федерација – Југославија. Притоа настојуваме да направиме обид да се дистанцираме од пристрасните и спротивставените оценки во некои од другите трудови за ова прашање. Треба да нагласиме дека не сметаме дека овој труд претставува заклучна оценка туку напротив, овој проблем предизвикувал, предизвикува и ќе предизвикува и натамошни дискусии и интерпретации. Со сè поголемата достапност до изворите, веруваме ќе даде свој мотив за идните проучувања на оваа тема.

---

²⁷ Весниците „Политика“, „Вечерни новости“, „Борба“, „Данас“, „Православие“, „Књижевне новиње“ („Литературен весник“) и магазините НИИ, „Дуга“, „Интервју“, „Време“, „Неделна борба“ и „Свет“ во Србија, весниците „Данас“ и „Вијесник“ во Хрватска, в-к „Дело“ и списанијата „Младина“ и „Нова ревија“ во Словенија, весниците „Дан“ во Црна Гора, „Нова Македонија“ во Македонија, „Рилиндија“ на Косово и др.

²⁸ New York Times (New York) и Washington Post Foreign Service (Washington).

Глава прва

ИЗОСТРУВАЊЕТО НА АЛБАНСКОТО ПРАШАЊЕ ВО ЈУГОСЛАВИЈА

1. Историските корени на албанскиот проблем

Со процесите на конституирањето на Југославија по Втората светска војна се оди кон федеративно уредување и ново уредување на етничките односи меѓу народите кои ја сочинуваат и нивните државни творби (в. *карта 1.А-Б*). Од друга страна како основа за правилно и трајно решавање на националното прашање во политиката на водечката Комунистичка партија на Југославија се постави прашањето за изградување на една федерација на „братство и единство“ на различните „југословенски народи и народности“. Се промени и односот ко етно-малцинските заедници во рамките на Југославија, со кое се дава шанса за отворена легитимација на албанскиот етнос. Албанците се едно од најмногубројните малцинства распространето во пограничните област и има непосреден допир со „државата-мајка“ Албанија. По силата на политичкото решение меѓутоа Албанците се разделени во три републики и со различен статус, бројност и тешкотии. Во Косово и Метохија тие се мнозинство, а во Македонија и Црна Гора – малцинство.¹ Но, уште од првите години на изградувањето на југословенската федеративна држава на Албанците на Косово им е даден статус на автономија. Тие се признати како одделна националност, а албанскиот е еден од официјалните јазици на Косово.

Во десетлетијата по Втората светска војна во рамките на новата федеративна Југославија се забележува процес на динамичен демографски раст кај Албанците на сметка на падот кај православните Срби, Црногорци и Македонци на Косово и Метохија, источните реони на Црна Гора и Западна Македонија.² Тој неспорен факт напоредно со процесите на конфедерирањето, на барањето на решението на националните и малцинските проблеми, без сомнение, на преден план го постави прашањето за статусот и правата на Албанците во тие словенски републики.

---

¹ *Стамова Маријана*. Албанскиот въпрос на Балканите (1945-1981). Велико Търново: Фабер, 2005, с. 60.

² *Imami Petrit*. Srbi i Albanci kroz vekove. Beograd: Samizdat B92, 1998, 261 s.